

ІСТОРІЯ БІОЛОГІЇ. ПАМ'ЯТНІ ДАТИ

УДК 59(477) – 05

Н.П. Чепурна, О.Ю. Мухіна

Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова
вул. Пирогова 9, м. Київ, 01601
Національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди
вул. Блюхера 2, м. Харків, 61168

ВИДАТНИЙ ВЧЕНИЙ І ПЕДАГОГ

До 75 річчя від дня народження Олександра Зіновійовича Злотіна

У кожної людини у житті є доленосні зустрічі, які спрямовують її життєвий шлях у несподіваний для них самих напрям. Такою доленосною подією для нас була зустріч з чудовою людиною, науковцем вищого гатунку Олександром Зіновійовичем Злотіним. В рік його 75-річного ювілею хочеться висловити вдячність за ту частину своєї душі і серця, за науку, яку він дає своїм учням. Весь його життєвий шлях – це взірець відданості науці, де пріоритетами є працьовитість, глибина досліджень, порядність у взаємостосунках з колегами по роботі та учнями.

Народився Олександр Зіновійович на Полтавщині, в містечку Семенівка 28 серпня 1937 року. Змалечку він почав цікавитися природою, а особливо комахами, любов до яких проніс через усе життя. Під час Другої світової війни родина Злотіних переїжджає до Казахстану, де у Олександра з'являється ще одна пристрасть – коні. В подальшому дорослому житті він побував на всіх кінних

заводах та іподромах країни. І зараз у його квартирі, поруч із колекціями комах, чимало картин і статуеток із зображеннями коней.

Після закінчення Харківської середньої школи № 53 при виборі професії у Олександра сумніву не було, протягом 1955 – 1960 років він студент факультету захисту рослин Харківського державного сільськогосподарського інституту імені В.В. Докучаєва, який він закінчив з відзнакою, спеціалізуючись в галузі ентомології.

О.З. Злотін починає займатися науковою діяльністю ще з студентських років. На його думку, найщасливішою подією у його житті була зустріч із славетним українським ентомологом професором С.І. Медведєвим. Під його керівництвом була написана перша стаття «Формула определения численности вредителей», яка була надрукована в журналі «Защита растений» № 1 за 1961 рік.

З 1961 року Олександр Зіновійович почав працювати молодшим науковим співробітником Харківської лабораторії випробувань інсектицидів Всесоюзного інституту хімічних засобів захисту рослин. Тут він зосередив свою увагу на розробці лабораторних методів розведення комах як біоматеріалу для технологічних досліджень. Цикл цих робіт був виконаний під керівництвом кандидата біологічних наук О.Г. Тремля і завершився захистом кандидатської дисертації «Разработка методов круглогодичного разведения непарного шелкопряда и рекомендации по использованию в прикладной энтомологии» (Харьков: ХГУ, 1966). В цих дослідженнях було розроблено перше напівсинтетичне середовище для розведення комах. Робота проводилась в контакт з провідними спеціалістами ВІЗР професорами Є.О. Шумаковим та Й.Д. Шапіро, професором МДПІ імені Леніна Ю.Б.Філіповичем.

Тривала праця по розведенню комах привела Олександра Зіновійовича до думки, що успіх у масовому розведенні комах може бути досягнутий при використанні досвіду, який накопичений в галузі шовківництва, і він переходить на роботу в Українську науково дослідну станцію шовківництва, де пропрацював понад 40 років. Саме завдяки зусиллям його особисто та його учнів, насамперед академіка НААН України В.О. Головка, дослідна станція була перетворена в Інститут шовківництва.

В цей період, керуючи створеною ним лабораторією технології виробництва коконів і греди, Олександром Зіновійовичем вирішені дві з трьох суттєвих в шовківництві «проблем сторіччя»: отримання греди заданої експозиції відкладання і способу визначення ступеню забрудненості гібридної греди чистопородною. У 1982 році (Ленінград, ВІЗР) ним блискуче була захищена докторська дисертація

З 1 вересня 1990 року Олександр Зіновійович переходить працювати завідувачем кафедри зоології Харківського державного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, залишивши за собою керівництво лабораторією в Інституті шовківництва. Під його керівництвом докторантами та аспірантами були розроблені біологічні основи застосування біостимуляторів в технічній ентомології, методи добору вихідного біоматеріалу для закладки культур комах, основи племінної роботи з комахами, методи селекції комах, основи контролю якості культур комах, методи оптимізації культур при розведенні, прийоми контролю діапаузи при культивуванні комах. Розпочато новий напрям використання культур комах для біологічної оцінки залишкової кількості інсектицидів в субстраті, а також можливості використання шовковичного шовкопряду для біоіндикації забруднення довкілля. Цей напрям і сьогодні успішно розвивається разом з біологами Донецького державного університету, провідному в цьому напрямі досліджень вищому навчальному закладі України.

Проведені фундаментальні дослідження з розробки принципів і методів добору, оцінки і застосування нових біостимуляторів для розведення комах. Ці дослідження проводились в тісному контакт з 27 науковими і навчальними установами колишнього СРСР: МГУ імені Ломоносова (професор В.Б. Чернишов), МДПІ імені Леніна

(професор Ю.Б. Філіпович), ІЕМТ (Москва, професор М.С. Гіляров), ЗІН РАН (Санкт-Петербург, професор Г.С. Медведєв), Новосибірським інститутом органічної хімії (професор Ралдугін), САНІШ (професор У.Н. Насирилаєв), АЗНІШ (професор М.Г. Бадалов), з Тбіліським НІШ (професор В. Ніколакошвілі), Туркменською станцією шовківництва (доктор сільськогосподарських наук Б. Мамметкулієв); Інститутом зоології імені І.І. Шмальгаузена НАН України, Інститутом захисту рослин УААН та багатьма іншими установами.

Узагальнення результатів дослідження професора О.З. Злотіна та його учнів дозволило обґрунтувати принципи і методи нової науки по розведенню комах з заданими властивостями – технічної ентомології, представленою в першому у світі посібнику «Техническая энтомология», в монографії «Экология популяций и культур насекомых», а також в шести монографіях з окремих розділів технічної ентомології та тлумачних словниках «Техническая энтомология», «Энтомотехния» та трьох словниках-довідниках з шовківництва. Олександр Зіновійович є автором двох підручників для вищих навчальних закладів («Шовківництво» 1998, 2011). Завдяки плідній праці професора О.З. Злотіна створена школа технічних ентомологів в Україні, яка отримала світове визнання.

Новим напрямом в дослідженнях професора та його учнів стало вивчення таксисів комах, що дозволило сформулювати новий біологічний закон: «Правило залежності інтенсивності проявів таксисів від рівня життєдіяльності комах» (Доповіді національної академії наук України, № 1, 2009). На основі встановленої залежності запропоновані практичні прийоми добору високоякісного біоматеріалу, які захищені патентами України та Росії.

Під керівництвом О.З. Злотіна захищено 5 докторських і 25 кандидатських дисертацій. Результатом його плідної праці є 420 наукових і науково-популярних праць, серед яких близько 50 книг (монографії, підручники, навчальні посібники, довідники, словники, науково-популярні книжки тощо), деякі з них перекладені за кордоном. Ним отримано близько 30 авторських свідоцтв і патентів.

Привертають увагу до себе і праці професора О.З. Злотіна в галузі екології. Разом із професорами О.М. Микитюком (ХНПУ імені Г.С.Сковороди) та В.М. Бровдієм (НПУ імені М.П.Драгоманова) написаний перший на пострадянському просторі підручник - «Екологія людини». Започатковані нові в Україні курси у вищих навчальних закладах: «Екологія людини», «Біоіндикація стану довкілля», «Сільськогосподарська екологія» (для аграрних навчальних закладів) та інші.

Протягом 20 років професор є керівником держбюджетних тем МОН України. Багаторазово був головою ДЕК у Донецькому національному університеті, у Харківському національному аграрному університеті; викладає курс «Шовківництва» у Харківській зооветеринарній академії.

Професор О.З. Злотін надає значної уваги пропаганді наукових знань в галузі ентомології. В Україні багатотисячними тиражами вийшли друком його книжки: «Занимательное шелководство» (три видання), «Занимательная энтомология», «Насекомые служат человеку», «Насекомые – друзья и враги человека», «Все о пчелах», «Цитогенетика шелководства», «Свійські комахи», «Популярная энтомология» тощо.

Роботи О.З. Злотіна добре відомі за кордоном. Він бере участь у роботі багатьох міжнародних конгресів, з'їздів, конференцій, симпозіумів. Його обрано дійсним іноземним професором Шеньсійського інституту шовківництва Китаю. З 1994 по 1966 рр. консультант ФАО при ООН по шовківництву. Його ім'я внесено до престижних видань міжнародного біографічного центру (Кембрідж, Англія): «Хто є хто: інтелектуали», «Людина вищих досягнень», «Екологи світу», «Діячі медицини і

природознавства», «Міжнародний бібліографічний словник» (24-й зведений том), «Видатна людина ХХ століття», «Людина тисячоріччя», «Сто самих видатних вчених 2006» та інші., а також у виданні Американського біографічного інституту: «Сто лідерів світового прогресу», «Видатна людина ХХ століття» та ін. Він включений у вітчизняні бібліографічні видання: «Хто є хто в Україні», «Імена України», «Кращі педагоги Харківщини». Багато відзнак і титулів є ще у шановного професора Злотіна Олександра Зіновійовича, всі вони свідчать про визнання його заслуг перед наукою, але стоячи високо на Олімпі науки він завжди був і є чудовою, доброзичливою людиною, прекрасним науковим керівником, за що йому велика шана і подяка.

Олександр Зіновійович має чудову сім'ю. Протягом всього життя поруч з ним була чарівна жінка, кандидат біологічних наук Алла Леонтіївна, яка завжди підтримувала свого чоловіка та створювала умови для його творчої праці. Олександр Зіновійович може пишатися своєю донькою Мариною – доктором Масачусетського університету та онуком Євгеном – аспірантом Лондонського королівського університету.

Вітаючи дорогого і вельмишановного вчителя з ювілеєм, бажаємо йому міцного здоров'я, наснаги, творчих сил, здійснення всіх своїх планів і мрій.

Н.П. Чепурная, О.Ю. Мухина

ИЗВЕСТНЫЙ УЧЕНЫЙ И ПЕДАГОГ

К 75 летию со дня рождения доктора биологических наук, профессора Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды А.З. Злотина.

Приводится характеристика жизненного и творческого пути А.З. Злотина, его вклад в науку и образование. Характеризуются основные направления исследований профессора А.З. Злотина и его учеников.

N.P. Chepurna, O.I. Muhina

THE FAMOUS SCIENTIST AND EDUCATOR

To the 75th anniversary from the birthday of Dr. Sci. Biol., the professor of Kharkov Pedagogical University named by H.S. Skovoroda A.Z. Zlotin.

The description of vital and creative way of A.Z. Zlotin, his contribution to science and education are given. The main research directions of professor A.Z. Zlotin and his students are characterized.

Надійшла 20. 04. 2012 р.